

Suomessa 1890

Maanmittausinsinöörien Liitto ry vietti viime vuonna 100-vuotisjuhlavuottaan. Juhlavuoden tapahtumia valmistellessaan maanmittausneuvos Aarre Terhon mieleen tuli selvittää, millaisissa olosuhteissa yhdistyksen perustamisen aikaan vuonna 1890 Suomenimisessä suuriruhtinaskunnassa oltiin ja elettiin. Lehtemme julkaisee kahdessa numerossaan selvityksen tuloksena syntyneitä aineistoa.

Valtiollinen tilanne

Euroopassa elettiin vuonna 1890 ns. pitkän rauhan aikaa. »Oolannin sodasta» oli kulunut 35 vuotta. Englannissa kuningatar Viktoria jatkoi jo yli 50 vuotta kestänyttä hallituskauttaan. Saksassa keisari Vilhelm II pakotti valtakunnankansleri Otto von Bismarckin eroamaan tehtävästään. Ruotsin kuningaskuntaa hallitsi Oskar II ja Amerikan Yhdysvaltain presidenttinä oli Benjamin Harrison.

Suomi kuului vuonna 1890 Venäjän keisarikuntaan, jota hallitsi keisari Aleksanteri III. Noihin aikoihin Venäjällä alkoi yhä enemmän saada valtaa panslavistinen aatesuunta, joka vaati reunavaltioiden entistä tiukempaa sitomista keisarikuntaan. Tuon linjan mukaisesti Suomen suuriruhtinaskunnan oikeuksia ja valtio-oikeudellista asemaa ryhdyttiin Venäjän taholta arvostelemaan ja järkyttämään. Eräs esimerkki siitä oli Suomen postilaitoksen alistaminen vuonna 1890 Venäjän sisäministerin ja posti- ja lennätinylihallituksen alaisuuteen. Suomen postimerkkien tunnuskuva vaihtui leijonasta venäläiseksi kaksoiskotkaksi. Kun venäläisten taholta oli esitetty jopa Suomen autonomian lakkauttamisvaatimuksia, saivat tämäläiset toimenpiteet aikaan suomalaisten mielialoissa levottomuutta.

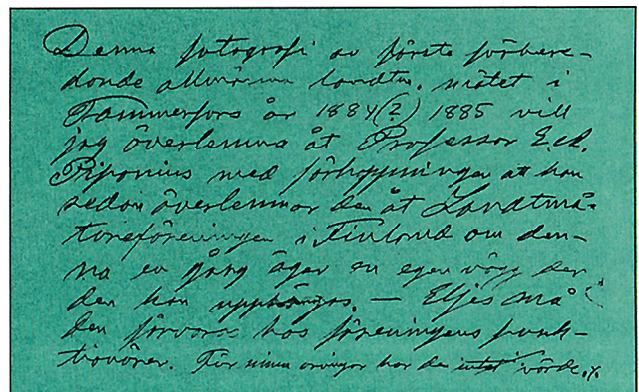
Ylimpänä hallitusvirastona ja tuomioistuimena oli tuohon aikaan keisarillinen Suomen senaatti, jonka puheenjohtajana toimi kenraalikuvernööri. Vuonna 1890 tehtävää hoiti kreivi Feodor Heiden, joka 1880-luvun lopulla oli alkanut kannattaa venäläistämishankkeita. Senaattorit, yh-

teensä vähintään 20, hallitsija nimitti kolmeksi vuodeksi kerrallaan.

Valtiopäivät kokoontuivat tuolloin kolmen vuoden välein. Silloisen valtiopäiväjärjestyksen määräämä istuntokauden pituus osoittautui säännöllisesti liian lyhyeksi. Keisari ja Pietarin viranomaiset pitivät kylläkin Suomen valtiopäiviä välttämättöminä, mutta hermostuttavina rauhan rikkojina, joten pidennystä istuntokauteen ei saatu.

Suomella oli tuolloinkin oma puhtaasti kansallinen sotaväki. Sen vahvuus oli 5000 miestä, jotka valittiin arvalla 21 vuotta täyttäenistä kolmivuotiseen palveluun. Sotaväki käsitti raukuunarykmentin ja kahdeksan tarkk'ampujapataljoonaa. Päälystö kasvatettiin Haminan kadettikoulussa.

Suomi oli alueellisesti jaettu kahdeksaan lääniin, Turun ja Porin sekä Uudenmaan, Hämeen, Viipurin, Kuopion, Mikkelin, Vaasan ja Oulun lääniin. Läänin hallintoviranomainen oli lääninhallitus, päällikkönään kuvernööri.

Paikallisena itsehallintoyksikkönä oli kunta, jossa päätäntävalta oli kuntakokouksella. Siihen jokainen veromaksava kuntalainen oli oikeutettu saapumaan. Koska veroäyrien luku oli äänimäärän perusteena, oli eräänlaisena demokratian takeena säädetty, että yhden henkilön korkein mahdollinen äänimäärä sai olla 1/6 kokouksessa läsnäolleiden äänimäärän summasta. Mies ja ääni-periaate oli vielä tuntematon.

Äänioikeus oli myös naisella, joka hallitsi itse omaisuuttaan. Naimaton nainenhan sai tuolloin täysivaltaisuuden 25 vuoden iässä, jos hän sitä halusi. Avioitunut nainen oli sen sijaan miehensä holhouksen alainen. Vuodesta 1890 lähtien mies ei kuitenkaan saanut enää yksin luovuttaa kiinteää omaisuutta, kuten siihen asti.

Kaupungeissa päätäntävaltaa käytti kaupunginvaltuusto ja alle 2000 asukkaan kaupungeissa raastuvankokous. Raastuvankokouksessakin äänestettiin äyrimäärän perusteella, kui-

tenkin niin, että korkein äänimäärä oli 25.

Maalaiskunnissa toimeenpanevana elimenä oli kunnallislautakunta ja sen esimies. Kaupunkien hallintoeliminä taas olivat maistraatti ja kunnallislautakuntaa vastaava rahatoimikamari. Monet maanmittarit toimivat useassa kaupungissa juuri rahatoimikamarin luottamustoimissa.

Kirkolliset asiat hoidettiin kirkonkokouksessa. Kirkolle aikaisemmin kuuluneet kansanopetus ja köyhäinhoito sekä eräät muut sosiaaliset hoidot olivat jo siirtyneet kunnille. Kaupunkikunnilla olikin kohtalaisen kehittynyt kansakouluverkosto. Maalaiskunnissa tilanne sen sijaan oli huomonnolla tollalla, sillä yleistä oppivelvollisuutta ja koulujen perustamisvelvollisuutta ei vielä ollut. Monin paikoin kansakoulun sijasta toimi kyläkunnasta toiseen siirtyvä kiertokoulu. Oppikoululaitos oli rinnan suomen kielen aseman parantumisen kanssa kehittymässä ja esimerkiksi yksityisten suomenkielisten oppikoulujen ottaminen valtion haltuun oli käynnissä.

Suomella oli tuohon aikaan oma raha. Rahalaitoksen yhdistämisestä postilaitoksen tapaan Venäjän vastaavaan laitokseen oli kyllä suunniteltu, mutta asia kaatui myöhemmin käytännön vaikeuksiin, koska Suomessa vallitsi kultakanta, mutta ei Venäjällä. Pankki- ja vakuutustoiminta oli noihin aikoihin vilkkaassa kehitysvaiheessa: Kansallis-Osake-Pankki oli perustettu 1889, sen tytäryhtiö Vakuutusyhtiö Suomi perustettiin 1890 ja Vakuutusyhtiö Pohjola 1891.

Vuonna 1890 mm. Minna Canth, Axel Gallen-Kallela, Sakari Topelius, Albert Edelfelt sekä sotilastopografin raaliluutnantti Alexander Järnefeltin poika Eero Järnefelt elivät luomiskauttaan. Kiintoisa ilmiö oli naistaitelijain runsas esiinmarssi. Esiin olivat nousseet mm. Maria Wiik ja Helena Schjerfbeck, joka vuonna 1888 oli maalannut kuuluisan Toipilaansa. YL oli esiintynyt jo useiden vuosien ajan ja Jean Sibelius oli aloittanut kansallisen säveltaiteemme pohjan luomisen. Helsingin Sanomain edeltäjä Päivälehti perustettiin 1890 silloisen suomenmielisten rintaman radikaali-siiven päälehdiksi, päätoimittajanaan Eero Erkko ja taustavoiminaan mm. Juhani Aho ja Arvid Järnefelt.

Taloudellinen tilanne

Vuonna 1890 Suomen suuriruhtinaskunnassa oli noin 2,4 miljoonaa asukasta, joista noin 3/4 sai toimeentulonsa tavalla tai toisella maataloudesta. 1860-luvun katovuosista johdun syntyvyys oli suhteellisen alhainen. Etupäässä Amerikkaan siirtolaisina lähtijöitä oli useita tuhansia vuo-

sittain. Maassamuutto oli myös alkamassa. Tilatonta väestöä siirtyi seka- ja ulkotoihin tai tehtaisiin. Sekatyöväen määrä nousi useissa kaupungeissa vakinaisen tehdastyöväen joukkoa suuremmaksi, millä seikalla oli varmaan oma merkityksensä työväestön sosiaalisena taustatekijänä. Nimenomaan kasvava pääkaupunki veti puoleensa. Helsingin asukasluku oli vuonna 1890 61 000. Kaupunkien väkiluku kasvoi 1880-luvulla noin 96 500 asukkaalla, mutta oli silti vain 10 % koko maan väestöstä. Muuttoliikkeestä seurasi, että asuntokysymyksestä muodostui työväestön piirissä kenties vaikein ongelma. Työsuhteasuntoja ei ollut eikä yksityisten yrittäjien rakentamissa vuokratasarmeissa ollut yleensä kuin yksi huone perhettä kohti.

Maalaiselämä oli tuohon aikaan päässyt suurten nälkävuosien alhosta. Katovuosia oli seurannut pitkä sarja hyviä vuosia. Separattorin keksiminen ja myyntivoiton tuotanto olivat maaseudun suuria muutostekijöitä. Puun myynnistä saatu tulo oli myös vaikuttanut hyvin suuresti maaseudun elintason nousuun. Täydellinen elinkeinovapaus oli suuri helpotus, vaikkei vapaus suinkaan aina silloisissa oloissa — kuten ei nykyäänkään — merkinnyt menestymistä tai turvallisuutta. Kaikista ei yrittämälläkään tullut Emil Aaltosta, Alfred Kordelinia tai Antti Ahlströmiä.

Kaupunkilaiselämä poikkesi melkoisesti maalaiselämästä, joskin luontoistalous jatkui kaupungeissakin paljolti entiseen tapaan. Säätyrajat kahlehtivat elämää kaikkialla ja kukin väestökerros eli elämänsä omissa piireissään. Sukupuolten välinen kuilu oli vielä vuonna 1890 todella syvä. Naimisissa oleville naisille eivät työmarkkinat olleet vielä auenneet. Kutomalla, leipomalla, pyykkiä pesemällä tms. saattoi ehkä hankkia perheelle lisäansiota. Valtion virkoihin ei naisilla juuri ollut pääsyä. Postilaitos oli lähes ainoa työnantaja. Sen vakinaisista ja ylimääräisistä virkamiehistä oli vuonna 1890 jo 36 % naisia. Naisten pääsy korkeakoulutaseeseen opetukseen oli avautunut vasta 1880-luvun loppupuolella. 1890 Helsingin yliopistossa opiskeli 30 naista, »kummasuttamassa professoreja ja aiheuttamassa yleistä hämminkiä luennoilla».

Kotimaan kauppa oli 1879 vapautunut ja siitä oli muodostunut itsenäinen elinkeino, jossa entisen ulkomaisen kauppiaskunnan rinnalle tullut kotimainen kauppiaskunta oli saanut huomattavan aseman. Toisaalta venäläisten tullitoimenpiteet olivat vaikeuttaneet kauppavaihtoa Venäjän kanssa. Etenkin rautateollisuustuotteiden vienti Venäjälle oli alentunut 1880-luvun jälkimmäisellä puoliskolla yli 50 %. Rautateollisuudella ei ollut muita merkit-

täviä vientimaita. Puunjalostusteollisuus sen sijaan oli paremmin sopeutunut venäläisen tullipolitiikan seurauksiin ja kävi kauppaa Venäjän lisäksi myös uusilla länsimarkkinoilla. Tuon ajan teollisesta tuotannosta vietiin huomattavan paljon ulkomaille. Vuosisadan loppuun mennessä kotimainenkin kysyntä kasvoi voimakkaasti, mutta silti edelleen puolet tuotannosta meni vientiin.

Tullitulojen osuus oli vuonna 1890 yli puolet valtion kaikista tuloista. Elintason nousua ei välittömällä verolla leikattu. Vuoden 1890 välittömien verojen kertymä oli markkamääräisesti samalla tasolla kuin 30 vuotta aikaisemmin, vaikka kansantuote oli lähes kaksinkertaistunut. Kulkuyhteydet olivat parantuneet. Rautateiden rakentaminen oli voimakkaassa vaiheessa, osaksi sotilaspoliittisista syistä. Rautatieverkko Helsingistä ulottui jo Ouluun, Kuopioon ja Lappeenrantaan. Rautatieverkon kehittyminen helpotti suuresti vientikauppaa, erityisesti Pietarin suuntaan. Vuonna 1890 talvimerenkulua helpottamaan saatiin ensimmäinen jäänsärkijä »Murtaja». Sisävesiliikenne oli merkittävää ja Saimaan kanavan laajennustyötä oltiin valmistelemassa. Autoliikennettä ei vielä ollut. Ensimmäisen auton hankki Suomeen kamariherra ja Mustion kartanon omistaja Hjalmar Linder vasta vuonna 1900. Maanteillä pitkän matkan henkilöliikenne oli kievarilaitoksen varassa. Kun kyyditykseen kuitenkin liittyi myös majatalonpito, sai matkustaja myös majoituksen — aniskeluoikeuksin! Kaupunkeihin oli noihin aikoihin muodostumassa hotellitasoista palvelua. Helsingissä oli vuonna 1887 avattu hotelli Kämp ja useat kaupunkikunnat olivat rakentaneet seurahuoneita, jotka palvelivat myös matkustavaisia.

Sähkö ja puhelin olivat kaupungeissa yleistymässä. Tampere oli vuonna 1888 ensimmäisenä kaupunkina saanut jopa sähköllä toimivia katuvaloja — kiitos pohjoismaiden suurimman teollisuusyrityksen Finlaysonin.

Raitioliikenteen edelläkävijänä oli Turku, joka sai ensimmäisen linjansa vuonna 1890. Myös Helsinkiin rakennettiin parhaillaan ensimmäisiä raitiotielinjoja. Sekä Turussa että Helsingissä raitiovaunut olivat tuolloin hevosvetoisia.

Tietoliikenne oli ennen radion aikakautta etupäässä sanomalehtien varassa. Vuonna 1890 Suomessa ilmestyi 58 sanomalehteä, joista 16 oli ruotsinkielisiä. Täydellistä painovapautta ei ollut, vaan ylipainoasiamies ja paikkakuntien painoasiamiehet toimittivat ennakkosensuroinnin. Kirjapainojen ja kirjakauppojen sekä sanoma- ja aikakauslehtien julkaiseminen oli luvanvaraista. □